

Invasion av bändelkorsnäbb – hösten 2008

Under hösten 2008 visade bändelkorsnäbben ("bändeln") ganska kraftiga invasionsrörelser i Sverige, inte minst i Svealand och Götaland. Det händer relativt sällan att bändelkorsnäbbar uppträder i större antal i dessa delar av landet och senast det förekom var 2002. Denna korta text kommer att försöka beskriva invasionen under 2008, men även titta på hur denna härliga korsnäbb har uppträtt i landskapet historiskt. Min utgångspunkt har varit SOF:s årsbok Fågelåret när jag har skrivit denna text. Jag vill passa på att nämna att uppgifterna från 2008 är hämtade från Svalan och i vissa fall ännu inte är behandlade av rrk. Antalsuppgifterna kan därmed komma att se annorlunda ut i den kommande fågelrapporten. Jag vill även poängtera att uppgifterna avser landskapet Uppland, men först lite kort om arten i ett vidare perspektiv.

En av de fyra bändelkorsnäbbarna vid Väster-Til, Hjälstaviken 4 augusti 2008.

FOTO: ULF FRANZÉN

Bändelkorsnäbben förekommer normalt i taigaområden från Finland österut genom Ryssland. Arten är specialiserad på att äta lärkens kottar och är då lärken inte satsar så hårt på att skapa frön tvingas bändelkorsnäbben att flytta iväg och leta mat i andra områden. Förr brukade vissa skådare säga att sådana år för bändelkorsnäbben hände ungefär vart sjunde år, men på senare tid känns det som att det inträffar oftare. De senaste invasionerna i Sverige var 1998, 2002 samt 2008. Artens status som häckfågel i Sverige är dåligt känd. Under senare år har den häckat med varierande antal och det är nog rimligt att tro att vi under de flesta år har arten som häckfågel i Sverige. En sanslös häckningssäsong förekom 1996 och den vill jag nämna lite kort. Arten häckade då främst i granskog i norra Jämtland, Norrbotten, Västerbotten och Lappland. Bara i Västerbotten uppskattades antalet par till 2 000 och antalet bändelkorsnäbbar i landskapen Västerbotten, Norrbotten och Lappland uppskattades till mellan 100 000 – 350 000 efter häckningssäsongen! Bird Life International bedömde att den häckande populationen i Finland uppgick till i storleksordningen 1 000 – 20 000 par (antalet varierar mycket från år till år) kring sekelskiftet. I Ryssland finns arten troligen i miljonantal.

ARTEN BESKREVS AV den tyska naturalhistorikern Johann Friedrich Gmelin 1789 och det första fyndet i Sverige gjordes av Pehr Osbeck (en av Linnés lärljungar) i Halland hösten 1786. Observera att det är tre år innan Gmelin beskrev arten. De första svenska bofynden gjordes faktiskt i Uppsalatrakten 1890, året efter en kraftig höstinvasion. Bändelkorsnäbben har fått sitt namn på grund av vingbanden.

Invasionen 2008

Årets första bändelkorsnäbb observerades vid Örsten, Singö redan den 1 juni och fynd från denna månad är verkligen inte vanliga i landskapet. Denna observation bör dock ses som lite utanför årets invasion då det är den enda juniobservationen. Bändelkorsnäbbarna dök istället upp i större antal, och mer

regelbundet, från och med den 12 juli. Från detta datum sågs arten i princip dagligen vid flera lokaler under månaden. Arten visade sig totalt 17 dagar i juli och om vi plockar bort uppenbara "dubbletter" ur Svalan så uppskattar jag antalet till omkring 250 exemplar denna månad. Lokaler som främst förekom i rapportunderlaget var flera i Uppsalatrakten, på Gräsö och Örskär, i Björns skärgård samt vid Angarnsjöängen.

Därefter fortsatte flyttningsrörelserna att vara ganska kraftiga och bändlar observerades under 20 dagar i augusti. En uppskattning av antalet i augusti hamnar kring 115 exemplar. Återigen förekom Björns skärgård flitigt i rapportunderlaget, men i augusti rapporterades även en del bändlar vid Hjälstaviken. Under september minskade antalet kraftigt och arten sågs med cirka tolv individer under sex av månadens dagar. Uppträdandet var likartat i oktober då 15 exemplar sågs under åtta dagar. Från november rapporterades fyra bändelkorsnäbbar under endast tre observationsdagar och från december finns avslutningsvis bara en observation.

DET INNEBÄR ATT TOTALT nästan 400 bändelkorsnäbbar observerades i landskapet under hösten 2008 och det är ett av de högsta antalen genom tiderna. Höga dagssummor finns från några lokaler och av dessa väljer jag att nämna 30 exemplar vid Örskärs fyr den 17 juli. Under perioden 21 juli – 3 augusti bedömde Mikael Malmaeus det som sannolikt att det dagligen fanns cirka 50 bändelkorsnäbbar på Örskär. I Svalan finns ungefär 30 sidor med bändelkorsnäbbsobservationer under 2008 och av dessa står Uppland för åtta. Jag blev därför lite nyfiken på hur det såg ut i de nägränsande landskapen och i Södermanland sågs inte alls lika många bändlar. En motsvarande gallring i Svalan som den ovan för Uppland ger ungefär 135 individer i Södermanland under sensommaren/hösten. Även om antalet här inte är i samma nivå som i Uppland så är tidsperioden för uppträdandet i princip identiskt. I Gästrikland observerades cirka 50 individer under juli och augusti och därefter endast en. Från Västmanland rapporteras

endast 35 individer och fyndbilden avviker också genom att bara åtta sågs under juli – augusti. I Västmanland var det istället november som var den bästa månaden.

BÄNDLARNAS FORTSATTE SEDAN söderut och nådde även Falsterbo där arten inte förekommer årligen i sträckprotokollen. I Falsterbo räknades sex bändelkorsnäbbar under hösten. Nog om detta och tillbaka till Uppland igen. Detta är, som sagt, en av landskapets största invasioner någonsin och hur det har sett ut historiskt tänkte jag ägna nästa stycke åt.

Lite historik

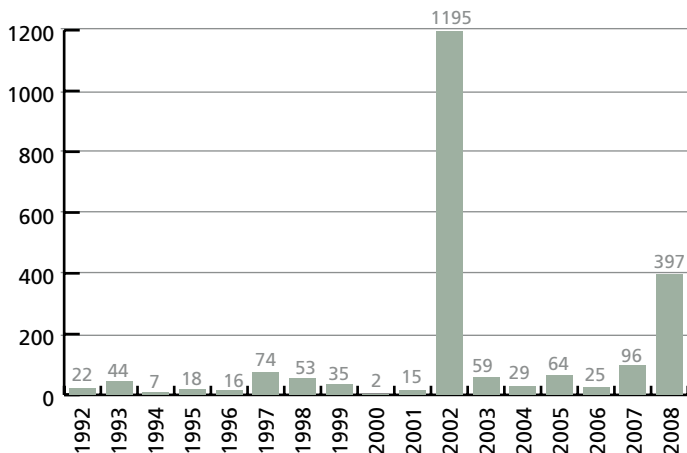
I diagram 1 sammanställs åren 1992–2008 och där framgår det tydligt hur oregelbundna dessa invasionsår är. Totalt har det rapporterats omkring 2 150 bändelkorsnäbbar i Uppland under denna period och då står invasionsåret 2002 ensamt för drygt hälften av alla individer. Detta år saknar motstycke i både uppländsk och svensk historia. Ur ett nationellt perspektiv bedömde jag att det sågs minst 9 800 bändelkorsnäbbar i hela landet i Fågelåret 2002, men det var säkert i underkant.

I GENOMSNITT SÅGS 126 bändelkorsnäbbar per höst i Uppland under åren 1992–2008, men om vi räknar bort extremåren 2000 och 2002

hamnar vi på 63 individer. Jag vill dock poängtera att det så klart är svårt att prata i termer som genomsnitt för en art som fluktuerar så kraftigt mellan åren. Om vi utökar tidsperioden ytterligare så har det setts minst 3 000 bändelkorsnäbbar i Uppland sedan 1970. Hösten 1990 var det också bra rörelser på bändlarna och antalet rapporterade uppskattades till minst 430 exemplar. Denna invasion bedömdes som den största under 1900-talet och är i nivå med invasionen 2008.

Uppträdandet under 1990 var väldigt likt den senaste höstens. Den första observationen gjordes den 8 juli och följdes sedan av en hel del observationer fram till och med slutet av augusti. Antalet minskade därefter under september–oktober. Några flockar med upp till 30 exemplar sågs på Örskär (känner ni igen det?) och det förefaller troligt att det både under 1990 och 2008 var ett kraftigt inflöde av bändlar österifrån. Om vi väljer att titta även på rekordhösten 2002 så skiljer den sig på några sätt. Den började något senare (även om det finns ett fåtal rapporter från juni), men framför allt så höll den i sig betydligt längre under hösten. Den 3 augusti sågs sex individer sträcka vid Täby kyrkby och sedan var det igång. Några höga dagssummor från denna höst kan jag inte låta bli att nämna och det är då främst 91 insträckande bändlar från öster den 10 augusti på Björkö-Arholma och

Figur 1. Antalet rapporterade bändelkorsnäbbar i Uppland 1992–2008

yttre 49 individer från samma lokal den 18 augusti. Så sent som den 29 september kunde flockar med 30 exemplar ses i landskapet, då vid Norra Järvafältet. Rapporterna från Björkö-Arholma visar att det även detta år var ett kraftigt inflöde från öster.

ETT ANNAT ÅR som var väldigt bra nationellt sett är 1998 då minst 3 700 bändlar rapporterades i landet. Även detta år bedömdes det ha varit ett kraftigt inflöde österifrån, men det gick troligen längre norrut och det var främst Norrlandskusten som berördes. I Västerbotten förekom flera sträckdagar med fler än 100 exemplar. Hösten 1998 observerades emellertid inte mer än 51 bändlar i Uppland. Vad som gör att arten ibland väljer att sträcka sydligare eller nordligare vet jag inte, men visst är det intressant. För Upplands del verkar det vara uppenbart att det är en stor fördel om bändlarna väljer en mer sydlig flyttriktning, kanske över Åland. 1979 är ännu ett år som jag vill ta upp som särskilt bra då ungefär 150 bändelkorsnäbbar observerades i landskapet, bl.a. en flock på upp till 50 individer vid Väddökusten 10–13 augusti.

Jag har även studerat bändelkorsnäbbens uppträdande i landet under tioårsperioden 1992–2001 särskilt väl och sammanställt samtliga observationer per månad och funnit att antalet juliobservationer blev över-

raskande lågt.

Vi får dock komma ihåg att inget riktigt bra invasionsår för Uppland finns med i denna tidsperiod så diagram 2 speglar kanske mest "normala" år.

SOM AVSLUTNING VILL jag nämna att den första bändelkorsnäbb som jag har funnit uppgifter om i Uppland avser en individ som köptes på ett torg redan 1792. Den bedömdes då vara en korsning mellan korsnäbb och bofink och det kan väl förklaras av att bändelkorsnäbben har tydliga vingband. Detta betraktas även som det andra fyndet i landet.

Litteratur

BirdLife International. 2004. *Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK.

Clement, P., Harris, A. & Davis, J. 1993. *Finches & sparrows*. A & C Black. London.

Ekblom, L. 1991. *Svenska fåglars vetenskapliga namn*. Katrineholm.

Figur 2. Antal bändelkorsnäbbar per månad under åren 1992-2001

